

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

АГЄЄНКО Т.А.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ СПРИЙМАННЯ МИСТЕЦТВА

Інноваційний розвиток соціальної сфери України вимагає високого рівня освіти, зростання інтелектуального й духовного потенціалу суспільства, підготовки нової генерації людей, здатних активно здійснювати розвиток духовності й культури населення. На жаль, незалежна Україна успадкувала систему освіти, масштаби та недосконалість якої виявились додатковою перешкодою на шляху її перетворення на гуманну й національну [1].

Сучасна гуманітарна стратегія розвитку Європейського Союзу орієнтується на утворення спільного культурного простору. Головна увага при цьому зосереджується на фундаментальних цінностях світової культури й мистецтва. Останнє, маючи велику силу емоційного впливу на свідомість індивіда, є джерелом художнього виховання, формування емоційно-естетичної культури особистості, універсальним механізмом розвитку творчого потенціалу та мислення. Розмаїття мистецтва дає змогу пізнавати світ у всій його складності й багатогранності.

Мета статті – виявити та оцінити можливості активного впливу на процес формування ціннісних орієнтацій особистості засобами інновацій в організації сприймання мистецтва.

Ідея актуальності політики в галузі культури не є новою. Спільні культурні заходи були суттєвою темою самітів голів держав-членів ЄС ще у 70-х рр. ХХ ст. У цей період беруть свій початок такі загальноєвропейські заходи, як програма “Культурна столиця Європи”, проект “Емблематик”, що стосувався проблеми реставрації видатних пам’яток архітектури й самотутніх ландшафтів за фінансової підтримки ЄС та ін. [9]. Проте реальне утворення європейського культурного простору тривалий час залишалось своєрідним доповненням до економічних, політичних, оборонних та інших проблем.

Положення про культурне співробітництво було зафіксовано в Маастрихській угоді. Із цього часу культурна політика стала одним з головних напрямів Європейського Союзу. За ініціативи Ради ЄС та Європейського парламенту з 1992 р. починають діяти такі культурні програми Євросоюзу, як: “Аріан”, “Калейдоскоп”, “Рафаель” [9]. Вони ставили за мету поглиблення знань з культури та історії народів Європи, сприяння художній творчості й обміну в галузі культури, збереження культурної спадщини, спри-

яння культурному діалогу та співробітництву. Крім того, у межах визначених напрямів ЄС проводить акції й реалізує програми, що спрямовані на утворення загальноєвропейського культурного простору.

Серед педагогів зарубіжних країн останнім часом найбільшої популярності набула концепція “інтеркультурної освіти”. Метою освіти, за цією концепцією, є формування людини як громадянина країни, Європи та світу, якому притаманні такі якості: гуманність, толерантність, об’єктивність, гнучкість, здатність до творчого співробітництва, адекватного самостійного вибору в оцінках і вчинках, правильного усвідомлення сутності загальнолюдських цінностей [4].

Сьогодні освітня національна інноваційна система України перебуває на початкових стадіях формування. Це неодноразово відзначалося в працях А. Євтуха, М. Згуровського, Ю. Іщенка [2–3]. Ці ж автори зазначають, що окремі компоненти національної системи освіти потребують суттєвого корегування (дидактичні принципи, системні інноваційні освітні технології) та опрацювання.

Г.М. Падалка особливий наголос робить на національній основі мистецької освіти. Вона вважає національну культуру основним джерелом становлення митця. Прагнення охопити напрями всесвітньої мистецької цивілізації без міцної опори на національну художню основу містить у собі небезпеку поверховості в сприйманні та творенні художніх образів, мозаїчності, відсутності широти погляду на життя, збідненості засобів художньої виразності [5]. Проблемам пошуку методів активізації творчого розвитку особистості присвячені наукові праці О.Г. Асмолова, І.Д. Бега, В.В. Давидова, І.А. Зязюна, І.С. Кона, Г.С. Костюка, О.О. Мелік-Пашаєва, В.О. Моляко, А.В. Петровського, В.О. Сухомлинського, Б.М. Теплова, В.О. Шатенко, І.С. Якиманської та ін. Науково обґрунтованою є авторська методика творчого розвитку молодших школярів засобами образотворчого мистецтва на інтегративних засадах особистісно зорієнтованого змісту навчання за програмою “Мистецтво”, розробленою Л. Масол та групою фахівців.

Термін “інтеграція” (від лат. *integer*) у педагогіці означає процес відновлення цілісності глибоких і стійких зв’язків у змісті навчального предмета для досягнення ефективного кінцевого результату за найменший проміжок часу [6]. Метою інтеграції є підвищення ефективності пізнання й розвитку особистості. Поліхудожній інтегрований підхід відрізняється цілісністю загальних законів сприйняття, переживанням і вираженням у різних видах мистецтва [7].

Естетичні почуття виникають і розвиваються при сприйманні та створенні людиною прекрасного. Вони суб’єктивно переживаються людиною у своєрідних станах художньої насолоди. Найчастіше з’являються при сприйманні природних ландшафтів, творів мистецтва та вчинків людей, під час вивчення й ознайомлення з народними та художніми традиціями й звичаями, особливостями народно-ужиткового мистецтва в місті та селі, у

родинах, з місцевими художніми пам'ятниками, з історією рідного краю, з досягненнями світової культури та мистецтва [8].

На жаль, на сьогодні в шкільній практиці найбільш поширеним є такий тип сприймання мистецтва, при якому педагог виступає ініціатором оцінювання творів живопису, його думка “нав'язується” дитині, унаслідок чого оцінка твору стає “не своєю”, а “чужою”. Активізувати особистісний фактор, сприяти саморозвитку дитини здатний такий тип спілкування, як “дитина – мистецтво – педагог”, коли дитина сприймає твори живопису, самотійно намагається розібратись у виразально-зображальних засобах, техніці виконання, прийомах, застосованих художником, визначає настрій картини. Йдеться про надання дитині незалежності та самотійності в проявах її почуттів та вербалізації власних суджень. Особистісно-розвивальна педагогічна технологія сприймання мистецтва скульптури дітьми С.М. Огурцової реалізує саме такий підхід. Ми спробували адаптувати цю технологію до сприймання дітьми творів живопису. Пропонуємо такі інтегративні форми сприймання мистецтва:

1. Привертання мимовільної уваги дітей до картин.

Для цього застосовується метод “художньої виставки”. Сприймання художніх творів можна проводити під музику. У тому разі, коли учні зацікавляться певними творами “виставки”, педагог веде бесіду за змістом запитань дітей, розповідає про те, що їх цікавить.

2. Вибір картини на день народження мамі (бабусі).

Той самий метод “художньої виставки”. Але увага зосереджується на одному творі. Така форма організації сприймання допоможе вчителю з'ясувати, які жанри живопису дітям подобаються найбільше, як вони мотивують свій вибір тощо.

3. Вибір картини, яку бажаєш змалювати.

Знову метод “художньої виставки”. Серед виставлених творів мають бути роботи різних жанрів живопису, різної творчої манери, різні за настроєм, колоритом тощо. Ця форма роботи дає змогу педагогу виявити особистісне ставлення дитини до манери письма художників.

4. Виявлення особистісного ставлення до картини як результату праці художника.

На “виставці” – лише один твір. Дітям пропонується умовно увійти до картини. Педагог пропонує уявити дітям, що вони зустрілися з художником, автором картини, і він повідомив про те, що не закінчив її. Що би ви домалювали в картині? Чому?

5. Виявлення вмінь аналізувати художні твори за манерою виконання, написання (постановка мазків, колорит картини).

На “виставці” – чотири картини. Дітям пропонується вибрати одну для Галереї творчості. Вибір картини обговорюється. Використання цієї форми роботи сприяє розвитку вмінь учнів висловлювати оцінні судження та вербалізувати їх.

Такі форми організації інтерпретації творів мистецтва дають педагогу можливість перейти від “монохудожнього” методу сприймання, який традиційно практикується, до “поліхудожнього”.

Активізувати процес художньо-естетичного розвитку особистості в системі вищої освіти здатні нестандартні за формою організації заняття.

Розглянемо докладніше деякі нетрадиційні форми організації сприймання мистецтва на заняттях зі студентами.

1. Організація сприймання мистецтва за принципом змістовної спрямованості. Їх основним компонентом є відносини між вихованцями, засновані на змісті програмного матеріалу: заняття-семінари, заняття-конференції, заняття-лекції.

2. Організація сприймання мистецтва на інтегративній основі (заняття-комплекси, заняття-панорами). Їм властиве викладання матеріалу кількох тем блоками, розгляд об’єктів, явищ у їх цілісності та єдності. Можливий такий підхід до організації заняття, як участь у ньому кількох педагогів, один з яких ведучий. На такому занятті можливі поєднання історії мистецтва з музикою, літературою, іноземною мовою тощо.

3. Організація сприймання мистецтва у формі змагання (заняття-КВК, заняття-аукціони, заняття-турніри, заняття-вікторини, заняття-конкурси). Такі заняття передбачають поділ вихованців на групи, які змагаються між собою, створення експертної групи, проведення різноманітних конкурсів, оцінювання їх результатів, нарахування певної кількості балів за правильність і повноту відповідей.

4. Організація сприймання мистецтва у формі суспільного огляду знань (заняття – творчі звіти, заняття-заліки, заняття-експромт-екзамени, заняття-консультації). Особливості проведення таких занять полягають в опрацюванні найскладніших розділів навчальної програми, відсутності суб’єктивізму при оцінюванні (експертами можуть виступати як самі вихованці, так і педагоги). Вони спонукають до активної самостійної пізнавальної діяльності, вивчення додаткової літератури. Проводити їх краще наприкінці семестру, року.

5. Організація сприймання мистецтва у формі комунікативної спрямованості (заняття – усні журнали, заняття-діалоги, заняття-роздуми, заняття-диспути, заняття-прес-конференції, заняття-репортажі, заняття-суперечності, заняття-парадокси). Вони передбачають використання максимально різноманітних мовних засобів, самостійне опрацювання матеріалу, підготовку доповідей, розвиває навички виступів перед аудиторією. Заняття сприяють розвитку комунікативних умінь, мислення, пробуджує інтерес, перетворює процес повторення та узагальнення вивченого матеріалу на захопливе зіставлення різних точок зору.

6. Організація сприймання мистецтва в театралізованій формі (заняття-спектаклі, заняття-концерти, кіно-заняття, дидактичний театр). Такі форми організації занять, спираючись переважно на образне мислення, фан-

тазію, уяву вихованців, викликають у них позитивні емоції, збуджують інтерес до навчання.

7. Організація сприймання мистецтва у формі подорожування, дослідження (заняття-пошуки, заняття-розвідки, заняття – мистецтвознавчі дослідження, заняття – заочні подорожування). Ці заняття мають романтичну, фантастичну спрямованість. Їх можна гарно пов'язувати з театралізацією, художнім оформленням.

8. Організація сприймання мистецтва у формі ділових і рольових ігор (заняття-суди, заняття – захисти дисертацій, заняття “Слідство ведуть знавці”, заняття-імпровізації). Вони також передбачають виконання ролей за певним сценарієм, імітацію різнопланової діяльності, життєвих явищ.

9. Організація сприймання мистецтва у формі “живої картини” (драматизація, імпровізована робота в пантомімі, тіньові п'єси, п'єси з ляльками та маріонетками – усі види непідготовленої (неформальної) драми, що створюється самими учасниками гри). Ці форми роботи спрямовані на розвиток співробітництва і єдності в навчальній групі. Драматизація є засобом надання навчальному матеріалу та навчальному процесу емоційності.

У Харківському гуманітарно-педагогічному інституті активізувати процес розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів дає змогу інтеграція дисциплін мистецької галузі. Визнаною формою організації сприймання мистецтва стали наші “лекції-концерти”. Змістом кожного такого заняття є органічне поєднання мистецтва слова, образотворчого мистецтва та музики. Для виконання музичних творів залучаються досвідчені, талановиті викладачі кафедр вокалу й обов'язкового фортепіано, адже саме висока виконавська майстерність педагогів – вокалістів і концертмейстерів дає можливість усім присутнім на такій лекції-концерті відчувати справжню насолоду від хвилюючої зустрічі з мистецтвом.

Наприкінці вересня 2009 р. в межах вшанування Днів Європейської спадщини в Харківському гуманітарно-педагогічному інституті вперше було проведено “Арт-подорож до Франції”. Для цього було розроблено сценарій лекції, створено відеоряд у вигляді “презентації” (близько до 100 слайдів), підготовлено аудіокомпозицію з французьких музично-інструментальних композицій. Окремі музичні та пісенні твори прозвучали “наживо” у виконанні студентів інституту.

У листопаді 2010 р., під час проведення на базі ХГПІ методичного об'єднання викладачів образотворчого мистецтва, художньої праці та методик викладання ВНЗ I–II рівнів акредитації Східного регіону України, нами було представлено лекцію-концерт “Міський романс”, присвячену рідному Харкову. Концертну програму до заходу було складено з 14 вокальних номерів, зоровий ряд (комп'ютерна презентація) нараховував понад 250 слайдів. До Днів Європейської спадщини в березні 2011 р. готується “Арт-подорож “Мальовнича Україна”.

Висновки. Якість підготовки фахівців у сфері освіти повинна відповідати сучасним тенденціям розвитку культури. Основним орієнтиром при

цьому має залишатися орієнтація на гуманістичну складову (прагнення гуманізувати індивідуалістичні, прагматичні настанови шляхом як усебічного розвитку особистості, так і формування її соціальних якостей). Для успішної підготовки майбутніх учителів, вихователів у галузі образотворчого мистецтва необхідно постійно вносити корективи у форми організації навчання у вищій школі.

Гармонійний розвиток особистості можливий завдяки активному запровадженню в систему освіти інноваційних педагогічних технологій, серед яких нетрадиційні форми організації сприймання мистецтва. Нестандартні форми організації сприймання мистецтва руйнують застигли штампи в організації навчально-виховного процесу в художньо-естетичній освіті, сприяють поліхудожньому розвитку творчої особистості.

Література

1. Євтушевський В. Становлення і розвиток інновацій у вищій школі / В. Євтушевський, О. Шаповалова // Вища освіта України. – 2006. – № 2. – С. 62–66.
2. Згуровський М. Шлях до суспільства, заснованого на знаннях / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2006. – № 2. – С. 177–194.
3. Іщенко Ю. Можливості громадянської освіти України та виховання толерантності / Ю. Іщенко, Є. Іщенко // Освіта і управління. – 2002. – Т. 5. – № 4. – С. 8–113.
4. Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу : довідково-методичне видання / [упоряд. М.С. Демчишин; О.В. Гайдамака]. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 768 с.
5. Падалка Г.М. Концептуальні засади мистецької педагогіки / Г.М. Падалка // Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 22–23 листопада 2007 року). – К., 2007.
6. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О.П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
7. Мистецтво та освіта : наук.-метод. журнал. – 2002. – № 3. – С. 27–30.
8. Степанов О.М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. / О.М. Степанов, М.М. Фіцула. – К., 2005. – С. 173–183.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jurnal.org/articles/2008/polit34.html>2006-2009.

АЖИППО О.Ю.

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

На необхідність урахування ресурсів учнів в освітньому процесі звертають увагу багато дослідників (Т.М. Давиденко, Л.П. Ілларіонова, М.А. Холодна, Т.І. Шамова, І.С. Якиманська та ін.). Проте сутність ресурсного підходу в педагогічній літературі до теперішнього часу детально не